

ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

EVOLUTION OF THE BANKING SYSTEM IN A MARKET ECONOMY

Король М.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет

Вароді В.М.

студентка факультету міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет

Статтю присвячено аналізу основних етапів формування банківської системи в сучасних умовах ринкових відносин. Досліджено особливості впливу процесу глобалізації фінансового ринку в умовах трансформації банківських структур. Окреслено сучасні напрями деформації фінансового простору, висвітлено сучасні еволюційні тенденції світової банківської системи та здійснено низку прогнозів щодо майбутніх глобалізаційних тенденцій у банківській сфері.

Ключові слова: банк, банківська система, фінансовий простір, центральний банк, деформація, глобалізація, інноваційні технології, інтеграція, міжнародні фінансові установи.

Статья посвящена анализу основных этапов формирования банковской системы в современных условиях рыночных отношений. Исследованы особенности влияния процесса глобализации финансового рынка в условиях трансформации банковских структур. Очерчены современные направления деформации финансового пространства, приведены современные эволюционные тенденции мировой банковской системы и осуществлен ряд прогнозов относительно будущих глобализационных тенденций в банковской сфере.

Ключевые слова: банк, банковская система, финансовое пространство, центральный банк, деформация, глобализация, инновационные технологии, интеграция, международные финансовые учреждения.

The article is devoted to the analysis of the basic stages of the banking system formation in the current conditions of market relations. The authors examine the peculiarities of the impact of the globalization in the conditions of the transformation of banking structures. The paper also outlines the modern trends in the deformation of the financial space. It highlights the current evolutionary trends of the world banking system. The authors also make a number of forecasts for future globalization trends in the banking sector.

Key words: bank, banking system, financial space, central bank, deformation, globalization, innovation technologies, integration, international financial institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Численні фінансові й економічні кризи, з якими зіткнулася світова спільнота, свідчили про неефективність старої моделі ринку і встановлення нової глобально зміненої системи. У зв'язку з глобальною трансформацією економічного устрою та переходом до ринкових відносин країни зіткнулися з необхідністю адаптації внутрішніх систем до нових умов. Таким чином, постало питання трансформаційних процесів як усередині держави, так і в їх системній взаємодії.

Необхідною умовою розвитку ринкових відносин є ефективне функціонування банківської системи. Банківська система – це та галузь

діяльності, де найбільш динамічно й активно знаходять відображення всі позитивні і негативні явища, що відбуваються в економіці. Найбільш актуальною нині є глобалізація, яку вважають основною причиною деформацій світової економіки та одним із визначальних чинників сучасного розвитку міжнародних економічних відносин. Наслідки та прояви економічної глобалізації спостерігаються повсякчас: поглиблення регіональних інтеграційних процесів, глобалізація пропозиції та попиту на капітал, інтернаціоналізація банківського капіталу та лібералізація його транскордонного руху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Внаслідок актуалізації

наведених вище проблем питання трансформаційних процесів у банківській системі досліджував М. Огерчук. Світовий досвід забезпечення стабільності банківської системи було розглянуто у працях Л. Євтух та І. Швед. Вивченню та дослідженню окремих теоретико-методологічних і практичних аспектів діяльності банківської системи присвячено праці таких учених, як О. Павлюк, Є. Мордань, С. Кузнєцова, П. Сеница та ін.

Не розглянутим залишається питання комплексної систематизації даних щодо формування банківської системи в умовах сучасних глобалізаційних процесів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є обґрунтування впливу глобалізаційних процесів на сучасні тенденції розвитку світової банківської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Світова банківська система включає у себе банківські системи різних країн з усіма їхніми специфічними рисами. Останні не можуть функціонувати ізольовано. Будь-які еволюційні зміни світової банківської системи відбуваються на процесі функціонування національної банківської системи.

80–90-ті роки минулого століття стали основним етапом розвитку світової економіки та міжнародної банківської справи. Особливістю цього періоду є поява низки фінансових інновацій у відповідь на загострення конкуренції, які мали кардинальний вплив на світову фінансову систему та вивели її на принципово новий рівень розвитку. Серед таких інновацій можна виділити появу ринку ф'ючерсів та ринку опціонів, розвиток офшорного бізнесу. З початку 80-х років фінансові ринки набули світових масштабів. Національні фінансові ринки вже просто не могли залишатися відокремленими внаслідок взаємопроникнення та взаємозалежності західних економік. Прогрес у техніці, передачі та обробці інформації, дерегулювання та лібералізація валютного обміну поступово забезпечили інтернаціоналізацію національних ринків промислово розвинутих країн [1, с. 22].

Процес формування банківських системи розвинутих країн відбувався протягом століть і є результатом успіхів і невдач багатьох поколінь. На функціональну структуру, побудову й організацію взаємодії в банківській системі впливають чимало чинників, серед яких можна виділити правові норми, звичаї, ментальність, історичний розвиток, економічну політику та ін. Сучасні банківські системи вирізняються складною структурою. Серед країн із ринковою економікою найбільшого поширення набула дворівнева банківська система, де на першому рівні функціонує центральний банк країни, на другому – комерційні банки. Банківські системи країн світу часто відрізняються між собою особливостями організації банківського нагляду, а центральні банки країн різняться правовим статусом та їхньою роллю у кредитній системі держави,

власністю на капітал, ступенем незалежності від виконавчої влади тощо [2, с. 20].

Простежується особлива вразливість банківської системи від зовнішнього впливу у зв'язку з відкритістю економік країн світу та зростанням залежності банківських ринків від ресурсів зовнішніх ринків капіталів.

Невід'ємною умовою трансформування перехідних економік та належного функціонування ринкової інфраструктури є формування незалежних національних банківських систем, які забезпечать захист національного ринку від руйнівного впливу економічних коливань на світових товарних і грошових ринках, а також політичної дестабілізації як усередині країн, так і поза їхніми межами [3, с. 246].

Розглядаючи сучасні напрями деформації фінансового простору, М. Огерчук у статті «Сутність та передумови здійснення трансформації банківської системи» виокремлює насамперед такі [4, с. 216]:

- викривлення цільової спрямованості процесу перерозподілу ресурсів у механізмі фінансового посередництва, здійснюваного банківською системою, із потреб виробництва та потреби споживання;

- витіснення ринками капіталу і похідних фінансових інструментів класичного механізму організації банківського кредитування з напрацьованими методиками щодо оцінки кредитоспроможності, відбору позичальників, ретельного аналізу ліквідності застави;

- викривлення системи перерозподілу фінансових ресурсів у межах державного сектору, що внаслідок дії світової фінансової кризи визначає спрямування державами величезних сум коштів не на виконання прямих своїх функцій, що визначаються роллю і місцем держави в ринковій економіці, а на підтримання «на плаву» тих кредитних установ, що опинилися межі банкрутства саме через надмірно ризиковану й безвідповідальну політику їхнього менеджменту.

Центральні банки покликані вжити адекватних заходів для підвищення стійкості, надійності та ліквідності банків. Ці цілі є абсолютно досяжними завдяки здійсненню ефективних трансформаційних процесів.

Сучасні глобалізаційні процеси торкнулися не тільки економічної сфери, а й безпосередньо банківських систем, які багато в чому визначають напрями економічного розвитку всіх країн світу. Світові глобалізаційні тенденції створюють належні умови для кардинальних змін у банківських системах, появи нових форм інтеграційних зв'язків та потужних міжнародних банківських установ, які характеризуються здатністю контролювати величезні грошові потоки і визначати основні напрями розвитку окремих країн [3, с. 249].

Процес глобалізації фінансових ринків припадає на кінець ХХ ст. та початок нового тисячоліття. Визначальним є посилення їхньої ролі в процесі руху фінансових ресурсів між країнами. Цей етап продовжується сьогодні і проявляється

в тому, що банки не тільки розширили спектр своїх операцій, а й набули нових якісних показників на світових фінансових ринках. Банки в ролі суб'єктів, які діють на усіх сегментах світового фінансового ринку (на ринку валют, капіталу та цінних паперів), мають змогу накопичувати великі ресурси та в подальшому перерозподіляти їх у розвинутих країнах. Наслідком таких інтеграційних процесів є розвиток правової та нормативної бази, зростання світової мережі фінансових організацій, виникнення якісних змін в їхній структурі управління та менеджменту, а також підсилення ролі банківського нагляду.

У діяльності світової банківської системи простежується наявність окремих еволюційних тенденцій, які носять глобальний характер. З одного боку, вони є наслідком макроекономічних процесів, які відбуваються у світовій економіці, а саме інтеграційних процесів та науково-технічної революції, а з іншого – ці тенденції охоплюють усі банки світу незалежно від організаційної форми та права власності.

Серед основних сучасних тенденцій розвитку банківської справи, які мали найбільший вплив на весь подальший розвиток світової банківської справи, виділяють зростання інноваційних технологій, початок яких пов'язують із появою електронних грошей. Існування цифрової готівки можливе за умови існування технології електронного гаманця, що являє собою картку з певною грошовою сумою і нині користується великою популярністю у всіх розвинутих країнах. Клієнти отримують низку переваг від використання такої картки. Так, вони можуть завантажувати готівку зі своїх рахунків на картку, а вся особиста інформація зберігається на чипі. Існування такої системи дало змогу здійснювати основні банківські послуги незалежно від банків.

Думки експертів у цій галузі дещо розходяться. З одного боку, побутує думка, що електронні розрахунки є викликом для банків, оскільки зменшують участь банків у виконанні їх функцій. З іншого – існує така думка, що немає ніяких концептуальних перешкод для переміщення фінансових активів з одного електронного рахунку на інший. У зв'язку із цим зростає кількість прихильників використання електронних рахунків для операцій купівлі-продажу.

Не менш важливим є дослідження ролі сучасної банківської системи у здійсненні депозитно-кредитних операцій. Ключову роль у цьому процесі відіграють центральні банки країн, які виступають кредитором останньої інстанції і можуть здійснювати платежі домогосподарств, бізнесових та урядових структур. Звідси випливає, що основною функцією центральних банків є надання можливостей для всіх інших банків (які також можуть мати свої балансові рахунки у центральному банку) використовувати різноманітні технологічні можливості в процесі здійснення своїх традиційних (депозитних та кредитних) та новітніх операцій (інвестування). Для знаходження оптимального вирішення завдань на кредитному та депозит-

ному ринках банки можуть використовувати передові технології. Дослідження, проведені компанією Accenture 2014 у США, свідчать про те, що банки підтримуватимуть поширення електронної торгівлі, яка є найбільш економною формою розрахунків для клієнтів. Опитування, проведене компанією, показало, що наявні розбіжності між прагненнями клієнтів і можливостями банків

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що банки повинні зосередитися на трьох ключових моментах: цифрових технологіях, змінах у відношеннях із клієнтами та широкому застосуванні аналітичної інформації для прогнозування розвитку світової фінансової системи, щоб позбутися цього недолику. Електронні технології розповсюджуються на всі банківські процеси і, відповідно, прискорюють процес виконання платіжних трансакцій. Новітні технології дають змогу банкам поліпшувати якість послуг і значно скорочувати витрати щодо їх виконання. У виграші залишаються обидві сторони: доходи банків зростають, а клієнти користуються послугами більш високої якості. Під час розроблення банківських продуктів пріоритетом є добре прораховані технології простих продуктів, які розраховані на широке поле споживачів. Основною вимогою, яка ставиться перед банками, є координація бізнес-процесів. Так, необхідним є запровадження реінжинірингу послуг, що має на меті спрощення механізму здійснення платежів або підвищення швидкості їх здійснення. Незмінними залишаються використання новітніх технологій у своїй діяльності та наявність прозорого механізму взаємовідносин із клієнтами.

Все це забезпечує підвищення ефективності бізнес-напрямів: призводить до зниження витрат та підвищення рентабельності банківського бізнесу, яка за останні два десятиліття зросла у два рази. О. Павлюк у праці «Сучасні тенденції розвитку банківської системи» основною причиною такого зросту називає технологічні зміни банківського менеджменту, які дали змогу здійснити структурні та операційні реформи, що вплинуло на ефективність банківських операцій [1, с. 22].

Важливою тенденцією розвитку банківських систем є також інтеграція. П. Сенищ у статті «Сутність банківських систем: типологізація, класифікація і роль в економіці» визначає інтеграцію як процес, який передбачає поступову ліквідацію бар'єрів для входження у національні банківські системи іноземних банківських установ, лібералізацію руху капіталу, тісну взаємодію національних банківських систем як на рівні окремих комерційних банків, так і на рівні органів банківського регулювання та нагляду.

Європейським центральним банком було визначено внутрішню і зовнішню інтернаціоналізацію банківської системи. Внутрішня інтернаціоналізація визначається кількістю підрозділів, що були відкриті іноземними банківськими установами в певній країні, а також сумою активів цих установ, віднесеною до спільних активів консолі-

дованого банківського балансу. Зовнішня інтернаціоналізація характеризує активність вітчизняних банків за кордоном і визначається кількістю відділів і філій, відкритих вітчизняними банками в інших державах, і, відповідно, сумою активів, віднесеною до спільних активів консолідованого банківського балансу. Цей вид інтернаціоналізації передбачає входження закордонних інвесторів до вітчизняних банківських систем [3, с. 249].

Неможливість розширення діяльності на національних ринках є основною причиною, що зумовлює експансію іноземного банківського капіталу на нові ринки. Це може відбуватися через досягнення максимуму частки банківського сектору своєї країни, дозволеної антимонопольним законодавством, або внаслідок розвитку інших різноманітних способів залучення коштів позичальниками поза банками, особливо через ринок цінних паперів.

Фінансова глобалізація значно впливає на функціонування та розвиток банківських систем. Серед таких наслідків її впливу можна виділити концентрацію банківського капіталу та транскордонні процеси злиття і поглинання. Характерною є поява невеликої кількості глобальних банків, під контролем яких знаходяться великі обсяги фінансових ресурсів. Такі банки можуть безпосередньо впливати на функціонування національних банківських систем. Серед потенційних загроз можна виокремити втрату контролю над фінансовими процесами на рівні урядів окремих держав та водночас підвищення ролі міжнародних фінансових установ, що займаються наглядом і регулюванням фінансових відносин [3, с. 250].

Розвиток банківської системи є практично неможливим без створення ефективного механізму управління банківською діяльністю, дієвими системами регулювання, контролю і системи забезпечення фінансової безпеки [5, с. 7].

В останні роки актуальним є збалансовано-диференційоване державне регулювання банківської системи. Суть його полягає у тому, що по відношенню до однорідних груп банків (клас-терів), сформованих за певними спільними

ознаками, запроваджується індивідуальна система регуляторних та наглядових заходів.

Комплексний підхід до виділення та регулювання системно важливих банків як на міжнародному, так і на національному рівнях, відображає серія документів, розроблена Радою з фінансової стабільності та Базельським комітетом із банківського нагляду. Згідно з ними, системно важливі банки характеризуються значним обсягом і складністю операцій, системною взаємопов'язаністю, складністю заміності, а погіршення їхнього фінансового стану або порушення діяльності може завдати істотної шкоди банківській системі та економіці [6, с. 35].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Кожен з історичних періодів розвитку банківської системи характеризувався низкою особливих умов відповідно до еволюції грошово-кредитних відносин. Розширення банківської справи відбувалося поступово. На сучасному етапі спостерігається посилення процесів глобалізації, що спричинило появу тісних інтеграційних зв'язків між банківськими установами по всьому світу. Все це підсилюється фактом стрімкого розвитку інноваційних технологій.

Перед світовою банківською системою постають нові виклики, серед яких можна виділити підвищення рівня конкуренції на ринку фінансових послуг та розвиток електронних банківських технологій як новітніх каналів продажу банківських продуктів.

Виходячи із цього, можемо зробити наступні прогнози щодо майбутніх банківських глобалізаційних тенденцій:

- глобалізація буде проявлятися з огляду на інтеграційні тенденції найбільших міжнародних банків;
- підтримка технологічної рівноваги в розвитку банківської сфери розвинених країн та країн, що розвиваються;
- перехід глобалізаційних тенденцій на новий технологічний рівень у зв'язку з поширенням віртуальних банківських відділень та переходом банківських послуг на електронну основу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Павлюк О.О. Сучасні тенденції розвитку світової банківської системи. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 9. Ч. 4. С. 22–25.
2. Євтух Л.Б., Швед І.М. Світовий досвід забезпечення стабільності банківської системи. Вісник Університету банківської справи. 2016. № 1–2. С. 18–23.
3. Сенищ П.М. Сутність банківських систем: типологізація, класифікація і роль в економіці. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір: збірник наукових праць. Львів, 2013. С. 246–253.
4. Огерчук М.О. Сутність та передумови здійснення трансформації банківської системи. Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: праці міжнар. наук.-пр. конф. (Севастополь, 16–18 травня 2013 р.). Сімферополь, 2013. С. 216–218.
5. Кузнецова С.А., Болгар Т.М., Пестовська З.С. Банківська система: навч. посіб.; за ред. С.А. Кузнецової. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 400 с.
6. Мордань Є.Ю. Визначення сутності поняття «банківська система» та її елементів як об'єктів державного регулювання. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки. 2016. № 2. С. 29–38.